

Indledning

Selskabet til forskning for Arbejderbevægelsens historie fylder 30 år i december 2000. I tre årtier har SFAH arbejdet for at fremme udforskningen af arbejderbevægelsens historie. Udgivelsen af et tidsskrift har været en af de centrale aktiviteter, og redaktionen for Arbejderhistorie vil gerne fejre SFAH med udgivelsen af et udvidet temanummer om Arbejderbevægelsen og familien.

Vinteren 1999-2000 blev hård for Socialdemokratiet i København. Partiet havde indgået et budgetforlig med Borgerrepræsentationens borgerlige partier, som indbefattede en 4%-nedsikring af de enkelte vuggestuer og børnehavers driftsbudgetter. Det fik en hel del københavnske småbørnsfamilier op på barrikaderne: Blokerede daginstitutioner, spærrede indfaldsveje og massiv utilfredshed rettet mod det Socialdemokrati, som for folk inkarnerede hele denne misere. Utilfredsheden var så massiv, at den ikke bare kunne findes udenfor, men også i partiet – hos des vælgere, medlemmer og dets borgerrepræsentanter.

Denne ballade siger ikke bare noget om beslutningsprocesser hos Socialdemokratiet i København eller en hierarkisk partikultur, men også om at spørgsmålet om familien, om forholdet mellem familie- og arbejdsliv er kommet på den politiske dagsorden. Det er muligt at mobilisere folk omkring familiepolitiske spørgsmål. Denne voksende politiske interesse for familiens vilkår er den umiddelbare baggrund for dette temanummer. Vi vil gerne prøve at give den samtidige debat et historisk perspektiv.

Man kan umiddelbart tænke, at det da ikke er så underligt med den stærke interesse for familien. Familien er – iøvrigt uanset børn eller ej – for de fleste en hel afgørende del af livet. Det har imidlertid ikke altid været sådan, at det offentlige blev blandet ind i dette forhold. Selve ordet “familiepolitik” er således relativt nyt. Det anvendes fra starten af 1950-erne – og dukker iøvrigt op samtidigt med ordet “velfærdsstat”. En række af artiklerne i

dette temanummer griber dog tilbage til før 1950. Det er der to grunde til. For det første findes også før 1950 politikker, som rettede sig mod familien. De havde bare andre navne som fx kvindepolitik eller moderskabspolitik, og rettede sig typisk mod særlige udsatte grupper. For det andet betyder fraværet af "familiepolitik" ikke, at forholdene i familien er upolitiske. Flere af artiklerne i dette temanummer påpeger således, at fraværet af familiepolitik er et forsvar for status quo.

Vi har i dette temanummer samlet 10 artikler om familiepolitik i det 20. århundrede. Familiepolitik skal i vores sammenhæng forstås i en meget bred betydning som politik, der vedrører familien.¹ Problemet angribes i de enkelte artikler på meget forskellige måder.

For det første er der de artikler, som behandler den statslige familiepolitikens historie. Karin Lützen laver i sin artikel en sammenligning mellem den familieopfattelse, som kom til udtryk i 1990'ernes debat om kunstig befrugtning med 1800-tallets borgerlige kernefamilie. Cecilie Banke beskriver de familiepolitiske politiske debatter omkring det svenske ægtepar Gunnar og Alva Myrdal både i Sverige og Danmark i mellemkrigstiden. Anette Eklund Hansen og Klaus Petersen undersøger de familiepolitiske diskussioner i de første efterkrigsår, som de kom til udtryk i den socialdemokratiske arbejderbevægelse. Endelig redegør Anette Borchorst for den danske børneoplysnings-modells historie fra de første reformpædagogiske børnehaver i 1800-tallet og frem til det, som vi kender i dag. Det er artikler, som knytter an til velfærdsstatens politiske historie, og som behandler emnet fra en nationalstatslig/parlamentarisk synsvinkel.

For det andet er et par artikler, som fastholder dette analyseniveau, men som har anlagt et komparativt perspektiv. Det gælder Maren Wichmanns sammenligning mellem tysk og dansk familiepolitik i 1950'erne, og det gælder Yoko Otsukas beskrivelse af Japansk familiepolitik med sideblik til Danmark. Disse "blik udefra" giver nye perspektiver til vores forståelse af dansk familiepolitik. Ting, som

oftest tages for naturgivne, bliver pludselig til det de er – resultater af politiske og sociale processer.

For det tredje er der de artikler, som forsøger at betragte familien og familiepolitikken nedefra – fra familiens og individets perspektiv. Lone Palm Larsen problematiserer i sin artikel selve opfattelsen af begrebet familie og især arbejderfamilien. Fremfor at reducere familien til et statistisk gennemsnit, så er vi nødt til at være åbne for, at familien kan være organiseret på forskellige måder. Annette Bilfeldt tager i sin artikel fat på spændingsfeltet mellem arbejds- og familieliv, som det tager sig ud for ufaglærte kvinder. Begge artikler rejser spørgsmål, som såvel politisk som akademisk interesserede i familiepolitik bør forholde sig til.

For det fjerde er der også et par mere praktiske og politiske indlæg. Kim Rasmussen og Søren Smidt præsenterer i deres artikel "institutionskritikken" og kommer med nogle forslag til, hvordan man med udgangspunkt i den kan skabe bedre og mere levende institutioner for såvel brugere (fx børnene) og ansatte. Det vil imidlertid kræve et brud med nogle af fortidens dogmer. Det samme vil Tine Brøndums familiepolitiske utopi. Hun har efter anmodning fra redaktionen ladet fantasien flyde frit, og ikke alle hendes tanker går med strømmen.

Selvom artiklerne er meget forskellige både i tilgangen til emnet og i afgrænsningen af det, så er der stadig mange ting, som vi slet ikke har fået berørt. Man kan fx pege på de ikke-statslige aktørers betydning og på de familiepolitiske aspekter af den almene lovgivning (ikke mindst skattelovgivningen). Eller man kan pege på behovet for at inddrage ikke bare mændenes rolle i udformningen familiepolitikken, men også dennes indvirkning på mændene. Ikke mindst den mere omfattende udforskning af familiepolitikens historie i Norge og Sverige vil kunne inspirere til nye spørgsmål i den danske kontekst. Vi skal ikke gøre krav på nogen form for fuldstændighed, men håber derimod på, at andre vil se disse

“mangler” som en udfordring til selv at tage dem op til behandling.

En ting, som vi dog mener, dette nummer viser, er fordelene ved en tværfaglig diskussion af så komplekse begreber som familie og familiepolitik. I dette temanummer har vi udover historikerne bidrag fra etnologer, sociologer, politologer, psykologer og politikere. Vi synes det har givet en samling artikler med mange nuancer og med indblik i de forskellige traditioner, forfatterne befinder sig i til daglig.

Men på trods af alle forskellighederne, i tilgange, i emnevalg, i traditioner, så er der alligevel et par ting, som har gået igen i de fleste artikler. De kan være gode at have med i læsningen af de enkelte bidrag. Det er for det første, at der er en sammenhæng mellem familiepolitik og kønsroller. Efter vores mening skyldes det ikke den relativt høje andel kvindelige forfattere i dette nummer. Det skyldes snarere, at diskussionerne om familiepolitik og om forholdet mellem familie- og arbejdsliv ikke kan adskilles fra diskussionen om forholdet mellem kønnene såvel i som udenfor familien. Det andet tema, som flere af artiklerne kommer ind på, er behovet for også at anlægge en social betragtning på kønsperspektivet. Altså at lige så vel som familier ikke bare er familier, så er kvinder og mænd heller ikke bare kvinder og mænd. Det er nødvendigt at

have både køn og klasse som analysekategorier, hvis man skal undersøge familiepolitikens historie. Et tredje tema, som går igen i de fleste bidrag, er hvor grænsen går for familiepolitik. Har staten en pligt til at blande sig i hvad der foregår bag familiens lukkede døre eller bør familiepolitikken standse ved hoveddøren?

Dette nummer er redigeret af Anette Eklund Hansen, Rasmus Mariager og Klaus Petersen

Note

1. Mere præcis end dette kan en definition på familiepolitik næppe blive. I den familiepolitisk betænkning fra 1960 erkendes da også direkte, at “Begrebet familiepolitik ikke har nogen klar definition”, og man nøjes med at afgrænse sig i forhold til socialpolitikken: “Familiepolitikken må siges at være led i socialpolitikken, men med en familiepolitik tænkes formentlig i reglen på en politik, der giver sig udslag i foranstaltninger til fordel for grupper, som ikke modtager bistand gennem sociale hjælpeforanstaltninger.” (s. 35). Dette uanset om det er en universel eller en f.eks. indkomstreguleret støtte. Vender man sig mod klassikerne i dansk socialpolitisk teori: Fr. Zeuthen, Jørgen S. Dich, Bent Rold Andersen eller Jørn Henrik Petersen bliver klarheden ikke større. De argumenterer for familiepolitik som en bred disciplin rækkende over flere politikområder. Men det bringer ikke væsentlig klarhed.